

Izoštravanje medijske slike

S ove strane duge - izveštaj o
rezultatima medijske analize,
Vol. 2.0.

Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava

**Izoštravanje medijske slike
S ove strane duge – izveštaj o rezultatima medijske analize,
Vol. 2.0.**

Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava

Beograd 2021.

Publikaciju izdaje: Labris - organizacija za lezbejska
ljudska prava

Autorke:

*tim Medijske opservatorije REFRAKTOR – Aleksandra
Aksentijević, Mirjana Miroslavljević Bobić i Tamara
Ivančević*

Urednica izdanja: Jelena Višnjić

Statističko grafički prikaz: BeFem *tim*

Dizajn i prelom: Minja Pavlović

I Uvod 4

- 1.1. Uloga medija u savremenom društvu 6
- 1.2 Položaj LGBTI osoba u Srbiji 8
- 1.3 Metoda i cilj analize 11

**II Politike reprezentacije – kako se vidimo, kako
nas (ne) vide 14**

**III Zakon o istopolnim zajednicama: Naziremo li nor-
mativni optimizam? 22**

IV Mediji o Labrisu 30

**V S one strane duge: Preporuke za izveštavanje o
LGBTI osobama i Zakonu o istopolnim partnerstvima 34**

Literatura 46

Uvod

Medijska opservatorija *Refraktor* nastala je sa ciljem praćenja i analiziranja medija u Srbiji i frekventnosti i načina na koji izveštavaju o važnim društvenim pitanjima. *Refraktor* teži povećanju svesti o neophodnosti medijske pismenosti i kritičkog praćenja medija svakog pojedinca/ke kako bi se sprečilo medijsko manipulisanje i diskriminatorska politika izveštavanja. Ovaj projekat civilnog društva, razvile su nezavisne medijske analitičarke¹ u okviru feminističkog kulturnog centra BeFem sa idejom da transformacija medijskog narativa u sebe uključuje i aktivne čitaoce i čitateljke. Mediji, medijska scena, sa svim svojim akterima i akterkama prolazi kroz proces tranzicije od vremena građana/ki pasivnih medijskih konzumenta do formiranja aktivnih medijskih subjekata koji sami proizvode medijske sadržaje i zato je neophodno iznova sprovoditi monitoring, kao sistematsko praćenje medijske produkcije i posmatranje delovanja medija, kao jednog od ključnih "polja kulturne i političke borbe" (Kelner 2004).

Prema Džordžu Gerbneru (George Gerbner), novinaru, profesoru komunikacija i začetniku Teorije kultivacije koja ispituje dugoročne efekte medija, vidljivost je merilo značaja koji se u jednom društvu pridaje određenoj grupi. Iz toga sledi zaključak da ukoliko vas nema u medijima, vi (kao da) i ne postojite. Zato je iz perspektive jednakih prava važno da različiti ljudi pod istim uslovima zauzimaju medijski prostor.²

¹ Aleksandra Aksentijević, Mirjana Mirosavljević Bobić i Tamara Ivančević

² Mirjana Mirosavljević Bobić, Aleksandra Aksentijević i Tamara Ivančević, *Izoštravanje medijske slike – predstavljanje žena u dnevnim novinama u Srbiji* (Beograd: BeFem, 2019), 25, https://drive.google.com/file/d/10t6WMPoI7FTlxFxpQu_6RxeNXI5bwCi/view.

Analiza pred vama nastoji da ispita i predstavi vidljivost i načine reprezentacije LGBTI osoba u medijima u Srbiji, a time pruži i deo uvida u društvenu (ne)svest o sličnim i različitim problemima sa kojima se oni/one susreću ili mogu susresti.

Želimo da ovom analizom i preporukama za odgovorno medijsko izveštavanje o LGBTI osobama koje su date na kraju teksta doprinesemo dubljem i svršishodnjem pogledu na uloge i uticaje medija na položaje jedne od marginalizovanih grupa u ovom društvu. Ideja kojom se vodimo je, naravno, da izveštavanje o različitim ličnim svojstvima ljudi mora zadovoljiti najviše standarde medijske profesije i time doprineti našem međusobnom razumevanju i prihvatanju, jer nema istinske jednakosti u društvu bez poštovanja različitosti.

1.1. Uloga medija u savremenom društvu

U nedugoj istoriji istraživanja medija (od četrdesetih godina XX veka), postoje različite faze u shvatanju njihovog uticaja (u zavisnosti od konteksta u kojem su nastale) – od „svemoćnih medija” koji neposredno utiču na svest, stavove i ponašanje publike, preko „pojačavajuće doktrine” po kojoj je najvažniji efekat medija „pojačavanje već postojećih uverenja” čime se uticaj medija minimalizuje, pa sve do sedamdesetih godina XX veka kada korporativni sektor i politički akteri sve veći novac počinju da izdvajaju za reklame. Ovo je bio jasan pokazatelj da se u ubeđivačku moć medija verovalo više nego što je dotadašnje vladajuće teorijsko stanovište tvrdilo.

„Novonastala istraživanja ukazuju na to kako mediji doprinose ‘kultivaciji percepcije’ u skladu sa vladajućim poretkom, da su moćan instrument socijalne kontrole i produkcije pristanka na postojeće uslove u društvu i da doprinose očuvanju hegemonije kao jedan od glavnih ‘ideoloških državnih aparata’.”¹ Ova faza koincidira sa pojavom teorije o medijima koja tvrdi da oni nisu samo ogledalo društvene stvarnosti, već njeni primarni kreatori – definišu naše živote, modele ponašanja i vrednosne sisteme.

Različiti/e teoretičari/ke govore i pišu i o različitim ulogama medija i same novinarske profesije. Preovladava stav da je osnovna uloga medija da obezbede pravovremene, tačne i potpune informacije građanima/kama kako bi bili/e u stanju da na osnovu tih informacija donose bolje odluke, razvijaju i zauzimaju sopstvene stavove o najvažnijim društvenim pitanjima. Jedna od vodećih ideja ovakve pozicije jeste da građani/ke treba da budu kritičari/ke i kontrolori/ke svih nosilaca/teljki javnih ovlašćenja (vlast, politika, biznis, itd.) dovodeći ih u položaj da polažu račune za svoj rad, da edukuju i pokreću debate u jednom društvu, da obezbede forum za javni dijalog i kulturu dogovora o najvažnijim javnim pitanjima.

Mediji igraju veoma važnu ulogu u socijalizaciji i oblikovanju načina na koji posmatramo različite aktere/ke u našoj realnosti.

U društvu koje želi da se predstavi kao demokratsko, stvarnost različitih ljudi trebalo bi da bude jednako važna i jednako vidljiva. Iako mediji mogu imati važnu ulogu u dekonstruisanju stereotipa, najčešće služe njihovoj reprodukciji i isticanju i, nažalost, često igraju negativnu

¹ Snježana Milivojević, „Javnost i ideološki efekti medija,” *Reč, Časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja* 64/10 (Decembar 2001): 153.

ulogu objavljajući poluistinite priče, dezinformacije i uvrede na osnovu različitih ličnih svojstava ljudi. „Ako je uloga novinarstva da zaista odražava potrebe i aspiracije svih članova/ca društva, onda novinarstvo mora naći načine i tehniku da to i postigne – ne samo da bi zadovoljilo princip političke korektnosti, nego kao korak napred, da svako dobije priliku da ravnopravno deli odgovornosti i prava koja proizilaze iz uloge građanina/ke.”²

1.2 Položaj LGBTI osoba u Srbiji

Položaj LGBTI populacije u Srbiji godinama karakterišu tri osnovna problema: ugroženost lične bezbednosti i neadekvatno i/ili neredovno sankcionisanje homofobičnog nasilja, tolerisanje govora mržnje prema ovim osobama u javnom diskursu, i nepostojanje mogućnosti zasnivanja zakonski regulisanog partnerstva i porodičnih odnosa.³

Iako Ustav, Krivični zakonik i Zakon o zabrani diskriminacije svih manjina, u koje su uračunate i seksualne,⁴ formalno garantuju sigurnost LGBTI osobama u Srbiji, pravni sistem pripadnike/ce ove populacije i dalje previđa, zanemaruje i isključuje po pitanjima braka i pravima koja proističu iz bračne ili vanbračne zajednice (sticanje zajedničke imovine, nasleđivanje, pravo na

² Milica Pešić, „Uvod,” u *Priručnik za izveštavanje o različitosti*, ur. David Tuller (London: Institut za medije i različitosti i Beograd: Samizdat B92, 2003), 14, <https://www.mladi.org.rs/wp-content/uploads/2019/07/Priručnik-za-izveštavanje-o-različitosti.pdf>.

³ Zorica Mršević, „Izazovi i perspektive ‘dugih porodica’ u Srbiji,” *Temida* 23 (1) (Mart 2020): 58, prema Zorica Mršević, „Diskriminacija, roditelji i prijatelji: PFLAG Srbija protiv nasilja u porodici i odbacivanja LGBT dece,” u *U mrežama drugosti: Interseksionalnost i LGBT aktivizam u Srbiji i Hrvatskoj*, ur. B. Bilić (Novi Sad: Mediteran Publishing, 2019).

⁴ Ekipa VOICE, „Sveprisutna Diskriminacija LGBT+ Populacije u Srbiji,” *Vojvođanski istraživačko-analitički centar “VOICE”*, 23. decembar 2019, <https://voice.org.rs/sveprisutna-diskriminacija-lgbt-populacije-u-srbiji/>.

izdržavanje, zajedničko usvajanje dece, prava iz penzionog, zdravstvenog i osiguranja u slučaju bolesti ili smrti i dr.). Srbija je jedna od retkih evropskih zemalja koja ustavom definiše brak samo kao odnos između muškarca i žene. Pored toga, Ministarstvo zdravlja odlukom da se donatorstvo sperme ili jajnih ćelija onemogućava i zabranjuje osobama sa „anamnezom (istorijom bolesti) homoseksualnih odnosa u poslednjih pet godina” dodatno stigmatizuje i diskriminiše LGBTI osobe time što homoseksualne odnose kontekstualizuje kao bolest⁵ iako je Srpsko lekarsko društvo 14. maja 2008. godine priznalo, osamnaest godina nakon takve odluke Svetske zdravstvene organizacije, da homoseksualnost nije bolest.⁶ Takođe, ne bi trebalo izgubiti iz vida ni političku moć Srpske pravoslavne crkve (SPC), jer iako zvanično sekularna, Srbija u mnogim pitanjima podleže njenom uticaju. Od protivljenja organizovanja Parade ponosa od prve godine kada je ona održana – 2001. godine, do protivljenja izboru Ane Brnabić za premijerku 2017. godine jer je lezbejka, od relativizovanja do reprodukcije nasilja nad LGBTI⁷, SPC je daleko od samo verske institucije.

Zbog ovih, ali i drugih tipova diskriminacija Srbija se, 2020. godine, našla na 26. mestu (od 49 zemalja Evrope) sa tek 33% ispunjenih prava LGBTI osoba,⁸ a rezultati

⁵ Ljiljana Đajić, Aleksandra Đorđević i Maja Šenk, *Analiza pravno-političke situacije u Republici Srbiji u kontekstu zakonskog regulisanja istopolnih partnerstava* (Beograd: Labris – organizacija za lezbejska ljudska pitanja, 2020), 16, <http://www.labris.org.rs/sites/default/files/Analiza%20pravno%20-%20političke%20situacije%20u%20Republici%20Srbiji%20u%20kontekstu%20zakonskog%20regulisanja%20istopolnih%20partnerstava.pdf>.

⁶ Jelena Višnjić i Katarina Lončarević, *Političke reprezentacije LGBTIQ populacije u medijima Srbije* (Beograd: Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, 2011), 8, <http://www.labris.org.rs/sites/default/files/Političke%20reprezentacije%20LGBTIQ%20populacije%20u%20medijima%20Srbije.pdf>.

⁷ Jelena Višnjić, *Milimetar po milimetar, desno-levo* (Beograd: Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, 2018), 21-22, <http://labris.org.rs/sites/default/files/milimetar%20srpski%20web.pdf>.

⁸ Grupa IZADI, „Srbija ispunila samo 33% prava LGBTI osoba,” *Izadi*, 16. jul 2020, <https://izadi.rs/srbija-ispunila-samo-33-prava-lgbti-osoba/>.

jednog istraživanja iz prethodne godine pokazuju da čak 77% ispitanih smatra da Srbija ne vodi računa o položaju građana/ki homoseksualne orijentacije.⁹

Istraživanje iz 2020. godine koje je sprovedla Agencija za osnovna prava EU (FRA) širom Evrope pokazuje da u Srbiji samo petina pripadnika/ca LGBTI zajednice ne krije svoj identitet (87% ispitanih LGBTI osoba boji se da se drži za ruke sa svojim istopolnim partnerima/kama), a 50% njih često ili uvek izbegava određene lokacije.¹⁰

U Srbiji je povećan i broj napada na LBGTI osobe u poslednjih pet godina (17%) u odnosu na EU (11%). Pokazano je da se u Srbiji 24% LGBTI osoba oseća diskriminisano na poslu.¹¹ Centar za istraživanje i razvoj društva IDEAS i Gej lezbejski info centar (GLIC) saopštili su da godišnje istraživanje pokazuje da je 59% ispitanih bilo izloženo nekom obliku nasilja u poslednjih godinu dana - njih 14% navodi seksualno nasilje, a 56% navodi emocionalno nasilje, najučešći oblik nasilja nad LGBTI osobama.¹² Drugo istraživanje, koje je sproveo Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava 2020. godine, „COVID-19 i LGBTI zajednica u Srbiji“ naglašava da „jedna petina LGBTI osoba živi u strahu od nasilja ili trpi nasilje na mestu na kojem su izolovani tokom pandemije.“¹³

9 Beta, „Istraživanje: LGBTI+ populacija u Srbiji i dalje se suočava sa teškom diskriminacijom,” Portal građanske Vojvodine. Autonomija, 05. januar 2021, <https://www.autonomija.info/istrazivanje-lgbti-populacija-u-srbiji-i-dalje-se-suocava-sa-teskom-diskriminacijom.html>.

10 Beta, „Istraživanje EU: Položaj LGBTI zajednice u Srbiji malo bolji, ali i dalje loš,” Portal građanske Vojvodine. Autonomija, 03. januar 2021, <https://www.autonomija.info/istrazivanje-eu-polozaj-lgbti-zajednice-u-srbiji-malo-bolji-ali-i-dalje-loz.html>.

11 ibid.

12 Beta, „Istraživanje: LGBTI+ populacija u Srbiji i dalje se suočava sa teškom diskriminacijom.“

13 Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, Analiza položaja LGBTI osoba tokom krize COVID-19 i preporuke za adekvatan odgovor države na društvene potrebe LGBTI zajednice (Beograd: Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, 2020), 15, <http://www.labris.org.rs/sites/default/files/LGBT%20Covid-19%20kriza%202020.pdf>.

Važno je naravno istaći da postoje brojni koraci i dobre prakse koji su preduzeti i sprovedeni prethodnih godina kako bi se položaj LGBTI osoba poboljšao. Samo neke od organizacija koje su godinama unazad radile na ovom poboljšanju su: *Labris*, *Geten*, *Gej-Lezbejski info centar*, *Da se zna*, *Parada*, *Izađi*, *Asocijacija Duga* i *Gej Strejt Alijansa*. Labrisov projekat „Umreženi za poboljšanje položaja LGBT osoba u Srbiji“ obuhvatio je formiranje sedam lokalnih mreža (Kragujevac, Pančevo, Beograd, Novi Sad, Niš, Novi Pazar, Subotica) 2016. i 2017. godine za prevenciju diskriminacije i podršku LGBTI osobama u Srbiji.¹⁴ Jedna od vidljivijih aktivnosti bila je kampanja „Ne odričem se“ udruženja *Da se zna* kada su u dnevnim novinama 2019. godine objavljeni oglasi u kojima su roditelji iskazivali podršku deci zbog njihove seksualne orijentacije i rodnog identiteta.¹⁵ Prošle godine (2020) Beograd Prajd pokrenuo je kampanju „Šta nas žulja“ u okviru koje je sprovedeno niz aktivnosti kako bi se promovisao i usvojio Zakon o građanskom partnerstvu.¹⁶

Upravo je ovaj zakon bio povod našeg istraživanja izveštavanja o LGBTI u medijima.

1.3 Metoda i cilj analize

Kada je u februaru 2021. godine ministarka za ljudska i manjinska prava u Vladi Republike Srbije, Gordana Čomić,

14 Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, *Zajedno za poboljšanje položaja LGBTI osoba u Srbiji: rezultati i dobre prakse*. Izveštaj o radu Lokalnih mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBTI osobama u Srbiji (Beograd: Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, 2020) <http://www.labris.org.rs/sites/default/files/Izvestaj%20o%20radu%20lokalnih%20mreza.pdf>.

15 Udruženje Da se zna, „Ne odričem se,” Septembar 2019, video, <https://www.youtube.com/watch?v=cTMRqbzPFbc>.

16 Goran Miletić, „Kamenčić,” Peščanik, 30. septembar 2020, <https://pescanik.net/kamencic/>.

pozvala „zainteresovane pojedince i organizacije da učestvuju u debati za izradu Nacrta zakona o istopolnim zajednicama”, koja je trajala do 20. februara, aktivisti/kinje LGBTI organizacija oglasili su se s upozorenjem da Polazne osnove za taj nacrt nisu iste kao Model zakona o građanskom partnerstvu, koji je izradio *Labris* i da nisu rađene u konsultaciji sa LGBTI organizacijama¹⁷, kao i da „polazne osnove sadrže brojne greške, te ne obuhvataju određena pitanja koja su od izuzetne važnosti za zajednički život istopolnih partnera”.¹⁸

Svoj Model zakona o građanskom partnerstvu¹⁹ *Labris* je objavio u aprilu, i predstavio ga početkom jula 2020. godine, što se poklopilo sa usvajanjem Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola u susednoj Crnoj Gori. Upravo su zakon o istopolnim zajednicama i prisustvo i reprezentacija *Labrisa* u medijima u Srbiji razlozi zbog kojih je za vremenski okvir istraživanja medijskih tekstova na temu LGBTI populacije, izabran period od 27. juna, Međunarodnog dana ponosa, do 3. jula 2020. godine.

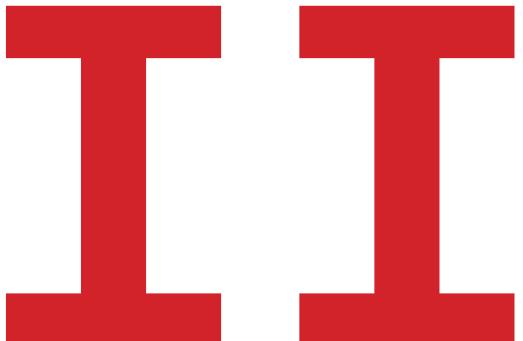
Cilj analize bilo je utvrđivanje prisustva/odsustva teme zakona o istopolnim zajednicama u medijima u Srbiji, kao i načina na koji mediji izveštavaju o pripadnicima/ama LGBTI populacije, njihovim potrebama, interesima i problemima sa kojima se ova populacija suočava.

¹⁷ Jelena Diković, „Ćomić: Srbija spremna za istopolna partnerstva,” *Danas*, 11. februar 2021, <https://www.danas.rs/drustvo/comic-srbija-spremna-za-istopolna-partnerstva/>.

¹⁸ Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, „Polazne osnove za izradu Nacrta zakona o istopolnim partnerstvima,” 12. februar 2021, <http://www.labris.org.rs/sr/polazne-osnove-za-izradu-nacerta-zakona-o-istopolnim-partnerstvima>.

¹⁹ Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, *Model zakona o građanskom partnerstvu* (Beograd: Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava, 2020), <http://labris.org.rs/sites/default/files/Model%20zakona%20o%20gra%C4%91anskom%20partnerstvu.pdf>.

Analizirani su članci objavljeni u onlajn izdanjima odnosno na veb-portalima sledećih medija: *Blic*, *Danas*, *Kurir*, *N1*, *Nova S*, *Politika* i *RTS*, a selekcija analiziranih članaka vršena je putem pretrage po ključnim rečima: **LGBT**, **LGBTI**, **Labris**, **prajd**, **parada ponosa**, **istopolni brakovi**, **istopolna partnerstva**, **istopolne zajednice**, **homofobija**, **transfobija**, **biseksualnost**. Kroz kvantitativnu i kvalitativnu analizu selektovanih članaka, cilj nam je bio da ispitamo koliko često i na koji način su pomenute teme bile prisutne u medijima u odabranom vremenskom periodu.

Politike reprezentacije – kako se vidimo, kako nas (ne) vide

Termin reprezentacija u kontekstu politika reprezentacije podrazumeva da tekstovi i slike koji nas svakodnevno okružuju nisu ogledalo sveta ili nekog neutralnog prikaza objektivne stvarnosti, već društvena konstrukcija – poruke i značenja stalno se stvaraju i (pre)oblikuju.¹

Kada govorimo o politikama reprezentacije LGBTI u Srbiji, a i inače u zapadnom kontekstu, značajno je ukazati na dve osnovne teorijske podloge koje služe kao potpora strategijama u borbi za ostvarivanja prava i sloboda LGBTI građana/ki, a koje ujedno veoma utiču na načine predstavljanja i doživljavanja identiteta. Sa jedne strane, veoma je često poziciniranje LGBTI aktivista/kinja i organizacija u domenu strateškog esencijalizma (politika identiteta) koji podrazumeva „strategiju upotrebe i politizacije identiteta od strane marginalizovanih grupa, u svrhu predstavljanja grupe i zadobijanja prava“², a sa druge strane prisutno je zauzimanje stavova koji su bliži kvir teoriji odnosno odbacivanju teze da je samo seksualni i/ili rodni identitet dovoljan da bi se određena grupa ljudi podvela pod zajednički pojam.³ Treba imati u vidu da će izveštavanja u medijima najčešće (nesvesno) odražavati neku od ovih pozicija ili ponešto od obe.

Strategije koje su LGBTI aktivisti/kinje u Srbiji primenjivali od 2000-ih godina ne mogu se jasno odvojiti. Uočavaju se i strategije normalizacije (LGBTI organizacije pozivaju heteroseksualce/ke da zajedno sa njima grade društvo

¹ Chris Barker, *Cultural Studies. Theory and Practice* (London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications, 2004), 8.

² Sofija Petković, „LGBT aktivizam u savremenoj Srbiji: politizacija identiteta i strategije LGBT aktivista,“ *Etnološko-antropološke sveske* 25 (14) (2015): 54.

³ *ibid.*, 53.

zasnovano na solidarnosti, zalažu se za institucionalno priznavanje manjinskog neheteroseksualnog identiteta i naglašavaju ugroženost i ranjivost ove grupe kao manjinske) i antinormalizacije (osporavanje negativnih opšteprihvaćenih normi, vrednosti i shvatanja o LGBTI populaciji koji nastoje da ukažu na diskriminacije u dominantnim diskursima, poput naučnog, pravnog ili religijskog).⁴ Još jedan mehanizam koji se zasniva na politici razlike, a koji koriste članovi/ce LGBTI organizacija jeste identifikovanje s pripadnicima/ama drugih manjinskih grupa jer diskriminacija na osnovu posedovanja određenih osobina predstavlja zajedničku sponu dalje borbe – 2008. godine je, na primer, osnovana *Koalicija protiv diskriminacije* koju su činile grupe za zaštitu ljudskih prava, i prava manjina, među kojima su bile i dve LGBT organizacije (*Gayten LGBT* i *Labris*).⁵

Važnost politika identiteta ogleda se u političkom zahtevu za participacijom u okviru institucionalnog i šireg društvenog sistema, a na osnovu onih svojstava zbog kojih su određene grupe ljudi ranije bile odbačene.⁶ Mada je strateški esencijalizam često kritikovan jer se ne bavi različitostima i mnogostrukostima identiteta pojedinaca/ki i grupa, pokazuje se i kao korisna taktika prilikom uobličavanja političkih planova, zahteva i ciljeva koji se odnose na veliki broj ljudi bez obzira na razlike koje među njima (neupitno) postoje. Ovakva pozicija pre svega ističe iskustvo represije koju LGBTI osobe doživljavaju kao seksualna manjina na osnovu kojih se iziskuju kolektivna prava.⁷

4 ibid., 63, 67.

5 ibid., 65-66.

6 Višnjić i Lončarević, *Politike reprezentacije LGBTTIQ populacije u medijima Srbije*, 22.

7 Petković, 55, 61.

Međutim, njih karakterišu i međusobne razlike: ono što dodatno otežava lezbejski aktivizam i položaj lezbejki u srpskom društvu jeste njihova dvostruka diskriminacija, dok politike i ciljevi gej i lezbejskog aktivizma često ne obuhvataju i specifične probleme trans ili interseks osoba.⁸ Tako na primer *Labrisovo istraživanje* iz 2020. godine koje se bavilo posledicama Kovida-19 u LGBT zajednici⁹ ističe rodnu dimenziju nezaposlenosti LGBT populacije. Biseksulane osobe, kod kojih u uzorku preovlađuju žene, (38,2%) i lezbejke (34,9%) nose najveći procenat nezaposlenosti, dok najnižu imaju gej muškarci (23,9%). Kod trans osoba ovaj procenat je 31%. Ovakvi rezultati pokazuju potrebu za drugačijim planovima i strategijama kako bi se prevladali problemi koju neka LGBTI grupa ima. Zbog svega navedenog, u nekim delanjima LGBTI aktivisti/kinje nalaze zajednička rešenja i ciljeve, dok u drugima ostaju koncentrisani na specifične probleme različitih grupa. LGBTI grupe u Srbiji nisu identiteski jedinstvene i toga je važno biti svestan kako prilikom organizovanja planova i strategija borbi, tako i prilikom izveštavanja u medijima.

O LGBTI osobama najčešće se izveštava kao o homogenoj grupi, bez navođenja situacija ili poteškoća koje su specifične i različite među njima. Od ukupno 27 tekstova koji su sadržali neku od ključnih reči 18 tekstova piše o LGBTI kao glavnoj temi, dok od tih 18, samo dva teksta navode posebne odlike i/ili probleme neke od ovih grupa. Među fotografijama koje su povezane sa LGBTI (24) dominira zastava ili drugi predmeti dugih boja (15). Zanimljivo je da su korišćene samo 4 fotografije na kojima su homoseksualni partneri/ke što se može zaključiti na osnovu poljupca (3) il-

8 ibid., 74, 82.

9 Labris, *Analiza položaja LGBTI osoba tokom krize COVID-19 i preporuke za adekvatan odgovor države na društvene potrebe LGBTI zajednice*, 12.

držanja za ruku (1). Pitanje (samo) reprezentacije moglo bi se postaviti i u tom kontekstu – da li je raznolikost boja na zastavi dovoljno uočiva da prevlada utisak homogenosti LGBTI kao grupe čiji je jedan od glavnih simbola upravo dugina zastava?

Pored sagledavanja položaja LGBTI kao pravno-političkog pitanja koje onda podrazumeva i saradnju sa različitim ministarstvima i Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti, kao i uvide u (ne)sprovodenje zakona, položaj LGBTI koncipira se i kao društveni problem.¹⁰

Deo tog problema je i viđenje LGBTI osoba kao suštinski drugačijih od osobina i modela ponašanja koje imaju heteroseksualne osobe (stavovi u opštoj populaciji da su LGBTI osobe bolesne, grešne, izopačene i dr.). Realnost obeležena visokim stepenom homofobije u odnosu je međuzavisnosti sa stereotipnim viđenjem i izveštavanjem o LGBTI osobama kao nekog ko je, kako navodi psihološkinja Vedrana Mirković, „pao s neba” i nema porodicu. Takva realnost dovodi i do zanemarivanja odnosa LGBTI osoba sa roditeljima nakon autovanja, jer njihove „reakcije, ukoliko nisu pozitivne, mogu da idu od podrugljivanja do fizičkih napada”¹¹ i do strahova podržavajućih porodica, među kojima je najprisutniji taj da će im dete biti fizički napadnuto.¹² „Dugine porodice” tj. one porodice u kojoj jedno ili više dece ima najmanje jednog roditelja koji se identificuje kao lezbejka, gej, biseksualni, transrođni, kvir ili one u kojima odrastaju deca LGBTI pripadnosti¹³ ostaju stigmatizovane i zanemarene.

10 Petković, 72–73.

11 Denis Kolundžija, „Roditelji LGBT osoba – nevidljivi, izolovani i uplašeni,” *Autonomija*, 09. januar 2021, <https://www.autonomija.info/roditelji-lgbt-osoba-nevidljivi-izolovani-i-uplaseni.html>.

12 ibid.

13 Mršević, „Izazovi i perspektive ‘duginih porodica’ u Srbiji,” 59.

U jednom od analiziranih tekstova o LGBTI sa portala N1 dodata su dva videa: u jednom videu je izjava predstavnika nevladine organizacije *Kvir Montenegro*, a u drugom izjave građana/ki Crne Gore o Zakonu o istopolnim partnerstvima u čiji je opis stavljeno da je u pitanju anketa iako se ne govori o konkretnim podacima ili procentima, već o nekoliko izjava prolaznika/ca. Deluje da se mišljenja nasumičnih prolaznika/ca o položaju LGBTI i dalje vide kao relevantna, mada bi korisnije bilo intervjuisati ljude iz različitih struka i/ili aktivista/kinja koji mogu da govore o predrasudama i stereotipima prema LGBTI ili njihovim konkretnim problemima. Izjave „da je u pitanju poremećaj, da ima prečih problema i da je u pitanju jedna velika glupost”¹⁴ ostavljene su bez komentara kao *slobodan* i neproblematičan stav građana/ki.

Sa druge strane, konstrukcije koje se nužno ne bi videle kao neutralne, ali pokazuju da je određeni medij (u ovom slučaju *Danas*) na strani jedne manjinske grupe bilo bi poželjno sretati i u budućim izveštavanjima o ovim i sličnim temama: „uznemirava podatak da čak 92% učesnika i učesnica u istraživanju smatra da postojeći mehanizmi ne mogu da im garantuju zaštitu”¹⁵ ili „Kako bi se unapredio položaj LGBT građana neophodno je da državne institucije hitno preduzmu konkretne mere kojima bi demonstrirale veću posvećenost zaštiti ljudskih prava LGBT osoba.”¹⁶

Iako je često korišćena strategija aktivista/kinja u Srbiji istupanje u štampanim i elektronskim medijima,

14 N1 Beograd, „Istopolni brakovi dozvoljeni u Crnoj Gori, stavovi građana različiti,” *N1 Beograd*, 02. jul 2020, <https://rs.n1info.com/region/a615894-istopolni-brakovi-dozvoljeni-u-crnoj-gori-stavovi-gradjana-razliciti/>.

15 D.D., „Većina LGBT osoba smatra da Srbija ne vodi računa o njima,” *Danas*, 27. jun 2020, <https://www.danas.rs/drustvo/vecina-lgbt-osoba-smatra-da-srbija-ne-vodi-racuna-o-njima/>.

16 ibid.

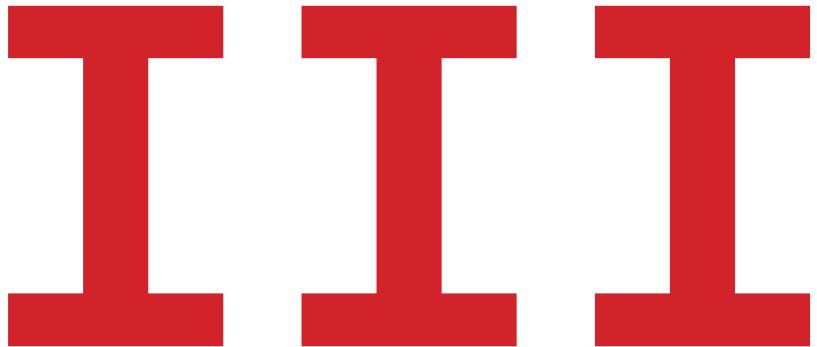
primećuje se da prisustvo LGBTI tema u medijima nije ravnomerno zastupljeno tokom cele godine, već dominantno uoči održavanja Parade ponosa, eventualno pre održavanja parlamentarnih ili republičkih izbora, ili kada se dogodi fizički ili verbalni napad na neku LGBTI osobu.¹⁷ Međutim, naša analiza pokazuje da je situacija nekada i lošija. Od osam medija, koliko smo ukupno analizirale, dva medija (*Kurir* i *Prva*) nemaju nijedan tekst o LGBTI osobama i to u periodu kada se može očekivati više takvih tekstova nego inače. Iako u ostalim medijima LGBTI uglavnom jeste bio glavna tema tekstova sa korišćenim ključnim rečima (*N1*: 3 od 3; *Nova S*: 2 od 3; *Danas*: 8 od 12; *Blic*: 3 od 5; *Politika*: 1 od 1), problemi kojima su se mediji bavili, a sa kojima se ove osobe susreću nisu raznoliki i ne pokazuju širu perspektivu. Fokus većine tekstova bio je Zakon o istopolnim partnerstvima u Crnoj Gori i situacija sa Paradom ponosa kod nas i u svetu, mada je važno navesti da su pojedini mediji, poput više tekstova u listu *Danas* i jednog na *Novoj S*, odlučili da uključe i rezultate istraživanja nasilja nad LGBTI i daju detaljnije informacije o tipovima nasilja i merama koje bi bilo potrebno preuzeti ili istaknu fenomen homofobije i transfobije.

Docentkinja sa Filozofskog fakulteta i predavačica izveštavanja o marginalizovanim grupama, Smiljana Milinkov, uočava slično: „Kada govorimo o diskriminaciji LGBT osoba svakako možemo govoriti i o diskriminaciji u medijima. Prevashodno mislim na medijsko isključivanje u smislu da su vrlo malo prisutni, a sa druge strane, kada su prisutni reč je o jednoj praksi vrlo problematičnog medijskog izveštavanja. Kada se izveštava o LGBT zajednici, uglavnom se na loš način izveštava o nekim dešavanjima iz crne hronike, a

tada se ni ne poštuje pravilo zaštite identiteta. Sa druge strane, pored crne hronike, drugi povod je izveštavanje o paradi ponosa, što i jeste jedna jako važna tema, ali ne sme da se izveštavanje o LGBT osobama svede samo na paradu ponosa i crnu hroniku.”¹⁸

¹⁷ Petković, 77, 81.

¹⁸ VOICE, „Sveprisutna Diskriminacija LGBT+ Populacije u Srbiji.”

Zakon o istopolnim zajednicama: Naziremo li normativni optimizam?

Živimo u svetu u kome nije dovoljno roditi se kao ljudsko biće i imati nedeljiva, neotuđiva i zagarantovana prava. Živimo u državama u kojima nije dovoljno ni da se Ustavom garantuje jednakost u ostvarenju i zaštiti prava, bez diskriminacije. Kako i gde živimo, koliko radimo, kako govorimo i mislimo, na koji način se obrazujemo, koga volimo, mora biti dodatno „zakonima uređeno”, ali ne pod jednakim uslovima za sve. Mnogi građani/ke ostaju izvan te „uređenosti”, uključujući i osobe drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne.

Početkom 2021. godine, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog Republike Srbije predložilo je Nacrt Zakona o istopolnim zajednicama¹, uz objašnjenje da je „analizom stanja u oblasti ostvarivanja ljudskih prava seksualnih manjina uočeno da postojanje istopolnih partnerstava u svim društвима, pa i u društvu u Srbiji, nameće potrebu da se ovakav vid ostvarivanja zajednice života između dve osobe pravno prepozna i uredi”² i da „neprepoznavanje istopolnog partnerstva i neregulisan porodični status LGBTI osoba, direktno ugrožava ili može da ugrozi njihovo zdravstveno stanje, imovinu, porodični i lični status, a svakako stvara osećaj društvene izopštenosti i poniženosti.”³ Pozivanje na opredeljenost države za poštovanje međunarodnih standarda u oblasti ljudskih prava i principa vladavine prava, uprkos različitim unutrašnjim pritiscima, nameće pitanje *Zašto ih nismo poštovali do sada?*

¹ Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, „Nacrt zakona o istopolnim zajednicama,” <https://minjmpdd.gov.rs/javne-rasprave.php>.

² Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, „Javna rasprava o Predlogu nacrta zakona o istopolnim zajednicama,” <https://minjmpdd.gov.rs/javne-rasprave.php>.

³ ibid.

Pokušaj da se ovakva vrsta zakona doneše ima izvesni kontinuitet. Nacrt zakona o registrovanim istopolnim zajednicama sastavilo je više organizacija civilnog društva još 2010. godine. Nakon brojnih konsultativnih sastanaka, konačna verzija modela kreirana je 2012. godine pod nazivom Model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama⁴ i predata nadležnim organima na razmatranje i usvajanje. Ovaj model nastao je u cilju otvaranja dijaloga o budućim zakonskim rešenjima u vezi sa obezbeđivanjem pune jednakosti LGBTI zajednice u uživanju prava koja se tiču bračnih i porodičnih odnosa. U međuvremenu su informacije o ovom Modelu zakona neplanirano dospele u pojedine medije koji su pokrenuli negativnu, senzacionalističku kampanju rezultirajući negodovanjem javnosti i povlačenjem svih državnih predstavnika/ca iz procesa usvajanja zakona.⁵

Organizacija za lezbejska ljudska prava *Labris* u saradnji sa *Centrom za unapređenje pravnih studija* je u aprilu 2020. godine izradila Model zakona o građanskom partnerstvu, oslanjajući se na prethodni Model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama. Prava istopolnih parova, koja obuhvata ovaj Model zakona tiču se, između ostalog, prava na izdržavanje, imovinske odnose, nasleđivanje, prava na naknadu štete, na poresko oslobođenje i druge olakšice, ali i prava u slučaju bolesti, prava iz penzijskog, zdravstvenog i socijalnog osiguranja. Nadležne institucije nikada nisu reagovale na ili se izjasnile o ovom predlogu Modela zakona.⁶

⁴ Saša Gajin, *Model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama* (Beograd: Centar za unapređivanje pravnih studija, 2012), <http://labris.org.rs/sites/default/files/Model-zakona-o-registrovanim-istopolnim-zajednicama.pdf>.

⁵ Đajić, Đorđević i Šenk, „Analiza pravno-političke situacije u Republici Srbiji u kontekstu zakonskog regulisanja istopolnih partnerstava,” 17–18.

⁶ J. D., „Labris: Vreme je da Srbija dozvoli istopolna partnerstva,” *Danas*, 3. jul 2021, <https://www.danas.rs/drustvo/labris-vreme-je-da-srbija-dozvoli-istopolna-partnerstva/>.

Prema analizi uzorkovanih medija u periodu od 27. juna do 3. jula 2020. godine ovaj Model zakona eksplicitno se pominje samo u jednom tekstu dnevnog lista *Danas*.⁷ Radi se o informativnom tekstu koji na neutralan, nesenzacionalistički način pravi paralelu sa donetim Zakonom o istopolnim partnerstvima u Crnoj Gori i upoznaje javnost sa promenama do kojih bi Zakon mogao dovesti u svakodnevnom životu LGBTI osoba i u Srbiji. Naročito je važno što su sagovornici/e iz organizacije *Labris* koja se dugi niz godina bori za prava onih kojih se ovakav zakon najviše tiče. Potreba da se po ugledu na Crnu Goru, Zakon o istopolnim partnerstvima doneše i u Srbiji, tema je jednog teksta objavljenog na internet portalu *N1*.⁸

Nakon predstavljanja Polaznih osnova za izradu Nacrta zakona o istopolnim zajednicama, u februaru 2021. godine, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog pozvalo je sve organe javne vlasti, zainteresovane građane/ke Republike Srbije, organizacije civilnog društva, predstavnike/ce akademske zajednice i druge zainteresovane da dostave komentare i uzmu učešće u javnoj raspravi o Nacrtu zakona o istopolnim zajednicama, koja je trajala u periodu od 4. do 23. marta 2021. godine. Između ostalih, zajedničke komentare kao Grupa dostavili su predstavnici/e organizacija civilnog društva *Labris*, *Da se zna*, *Izađi*, *Geten*, *Društvo ponosa (Belgrade Pride)* i *Civil Rights Defenders*. Prema Evaluacionoj listi komentara pristiglih tokom javne rasprave o tekstu Nacrta Zakona o istopolnom partnerstvu, Grupa je uputila 85 komentara, od kojih su 23 potpuno, a 2 delimično usvojena. Usvojeni

⁷ ibid.

⁸ Fonet, „Labris: Vreme da i Srbija usvoji Zakon o istopolnim partnerstvima,” *N1*, 03. jul 2020, <https://rs.n1info.com/vesti/a616098-labris-o-istopolnim-partnerstvima-u-srbiji/>.

komentari uglavnom se odnose na terminologiju, izmene naslova i slično.⁹ Prema rečima resorne ministarke, Gordane Čomić, očekuje se da će se Zakon naći pred poslanicima/ama u maju¹⁰ i da će biti usvojen tokom prolećnog zasedanja Parlamenta, zajedno sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i Zakonom o zabrani diskriminacije.

Iako period predloga Nacrta Zakona o istopolnim zajednicama nije bio predmet naše medijske analize, važno je da istaknemo da kao čitateljke, gledateljke i slušateljke različitih medija svedočimo skoro svakodnevnom medijskom spominjanju Zakona o istopolnim zajednicama tokom februara, a naročito marta i prve polovine aprila 2021. Od negativne medijske kampanje 2012. godine, preko svojevrsne medijske tištine 2020., stižemo do medijske „poplave“ informacija u 2021. u vezi sa različitim modelima zakona i različitim predlagачima; ali gotovo istom suštinom? Odgovor se čini logičnim – za donošenje bilo kog zakona i njegovo medijsko praćenje, potrebna je samo... politička volja i to onih koji imaju najviše moći u jednom društvu, a to su još uvek, nosioci i, u manjem broju, nositeljke izvršne i zakonodavne vlasti.

Srbija bi se usvajanjem ovog Zakona pridružila Hrvatskoj i Crnoj Gori, kao jedinim državama, tzv. regionala, koje su zakonom priznale istopolne zajednice – Hrvatska Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola 2014. godine,¹¹ a Crna Gora Zakonom o istopolnom partnerstvu u

⁹ Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog, „Evaluaciona lista komentara pristiglih tokom javne rasprave,” <https://minl-jmpdd.gov.rs/javne-rasprave.php>.

¹⁰ Tatjana Aleksić, „Zakon o istopolnim zajednicama – reguliše zajednički život, ne i usvajanje dece,” *N1*, 22. mart 2021, <https://rs.n1info.com/vesti/sta-regulise-zakon-o-istopolnim-zajednicama/>.

¹¹ Hrvatski sabor, 7. Saziv hrvatskog Sabora (22.11.2011 – 28.12.2015.), „Konačni Prijedlog zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola,” drugo čitanje, P.Z. br. 584. <https://sabor.hr/hr/konacni-prijedlog-zakona-o-zivotnom-partnerstvu-osoba-is-584>

julu 2020. godine.¹² Usvajanje Zakona u Crnoj Gori je, u periodu naše medijske analize, ispraćeno u skoro svim uzorkovanim medijima (osim *Kurira* i *Prve TV*), pretežno na informativan način i tonu od neutralnog ka afirmativnom.

Naznake senzacionalizma uočavamo u naslovu teksta dnevnih novina *Blic*, gde se velikim slovima ističe da se radi o istopolnim brakovima („Crna Gora usvojila Zakon o ISTOPOLNIM BRAKOVIMA“)¹³ i u naslovu teksta iz *Politike* („U Crnoj Gori legalizovani gej brakovi“)¹⁴, iako je iz daljeg teksta jasno da je u pitanju Zakon o istopolnom partnerstvu.¹⁵ Imajući u vidu da se institucija braka često koristi kao instrument za manipulaciju konzervativnih struja koje se suprotstavljaju donošenju ovog zakona, tvrdeći, bez argumenata, da se time narušavaju osnovne porodične vrednosti, ovakvim senzacionalističkim naslovom „podgreva“ se odijum određenog dela javnosti. Nekoliko tekstova koji su se u ovom periodu bavili temom usvajanja ovog zakona u Crnoj Gori, pored informacija šta sve Zakon reguliše, naročito ističu činjenicu da se u Zakonu „ne pominje mogućnost da istopolni parovi budu roditelji, da postanu staratelji dece, kao ni da zajedno usvoje decu“.¹⁶

Da li nam sve navedeno daje osnovu za normativni

[tog-spola-drugo-citanje-pz-br-584](https://www.politika.rs/zakon-o-zivotnom-partnerstvu-lica-istog-pola/).

¹² Propisinet.me, „Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola,” 24. jul 2020, <https://me.propisi.net/zakon-o-zivotnom-partnerstvu-lica-istog-pola/>.

¹³ S.M., „Crna Gora usvojila Zakon o istopolnim brkovima,” *Blic*, 01. jul 2020, <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/crna-gora-usvojila-zakon-o-istopolnim-brakovima/9750x7k>.

¹⁴ Politika, „U Crnoj Gori legalizovani gej brakovi,” *Politika*, 01. jul 2020, <http://www.politika.rs/scc/clanak/457519>.

¹⁵ Mada se u tekstu Blica na pojedinim mestima piše kao o Zakonu o životnom partnerstvu lica istog pola, a na pojedinim kao o Zakonu o istopolnom partnerstvu.

¹⁶ Ana Kalaba, „Šta tačno LGBT zajednica dobija novim zakonom,” *Nova S*, 02. jul 2020, <https://nova.rs/magazin/bebaiporodica/sta-lgbt-zajednica-u-cg-tacno-dobija-novim-zakonom/>.

optimizam, verovanje popularno još od 70-ih godina prošlog veka, po kome je dovoljno doneti zakone i norme da bi se promenilo i stvarno ponašanje, reakcije i svakodnevni život ljudi? Istraživanje koje je organizacija *Civil Rights Defenders* sprovedla o stavovima prema LGBTI pravima i pitanjima u Srbiji, pokazuje da je Srbija spremna za Zakon o istopolnim zajednicama, jer je 73% ispitanika/canova velo da podržava pravo da LGBT osobe posete partnera/ku u bolnici ili u zatvoru. Uporedni prikaz stavova iz 2015. godine, koji prenosi regionalni internet portal Juropijan vestern Balkans (EWB), pokazuje da je ovo pravo LGBTI osoba tada podržalo 46%.¹⁷

Imajući u vidu parafrazu izjave Džordža Bernarda Šoa (George Bernard Shaw) da su pesimisti - optimisti sa iskustvom, ostaje da sačekamo da Zakon o istopolnim zajednicama prvo bude usvojen, a onda da pomno pratimo njegovu primenu i promene koje će doneti.

¹⁷ Emina Muminović, „Da li je Srbija spremna za Zakon o istopolnim zajednicama,” European Western Balkans, 05. april 2021, <https://europeanwestern-balkans.rs/da-li-je-srbija-spremna-za-zakon-o-istopolnim-zajednicama/>.

Mediji o Labrisu

Labris je prva lezbejska organizacija civilnog društva na prostoru nekadašnje Jugoslavije, koja se sada već decenijama bavi monitoringom, zagovaranjem i borbom za prava LGBTI osoba. Kako se *Labris*, iako se zalaže i za prava drugih seksualnih manjina, prvenstveno bavi položajem homoseksualnih žena to jest lezbejki, njihova vidljivost u medijima u velikoj meri govori i o vildljivosti lezbejki kao posebne grupe u okviru LGBTI populacije.

Ranije sprovedena istraživanja ukazuju na usaglašenost zaključaka o prisustvu i reprezentaciji lezbejki (i organizacija koje se bave pravima lezbejki) u medijima u Srbiji. Godišnji izveštaji o monitoringu LGBT sadržaja u medijima koje objavljuje *Gej lezbejski info centar (GLIC)*, navode podatke o 7 do 10% tekstova na temu LGBTI problematike u kojima se spominju lezbejke.¹ Istraživanje Jelene Višnjić i Katarine Lončarević iz 2011. godine ističe „odsustvo članaka, emisija koji kao ključnu reč ili temu imaju lezbejke. Lezbejke, nezavisno od ostalih predstavnika drugačije seksualne orijentacije se ređe pojavljaju u medijskom sadržaju i to obično ne kao centralna tema, već sporedna pojava, što jeste indikator za manju vidljivost žena u medijskom prostoru i u okviru tretmana LGBTIQ problematike.“²

S povećanjem broja javnih ličnosti koje su otvoreno iznele svoju drugačiju seksualnu orijentaciju, ili su pak

¹ Tamara Skrozza, Gordana Novaković i Mladen Antonijević Priljeva, *Godišnji izveštaj o monitoringu i analizi LGBT sadržaja u srpskim medijima za 2016. godinu* (Beograd: Gej lezbejski info centar, 2017), 13, https://issuu.com/predragazdejkovic/docs/2016_monitoring_medija i Daniela Simonovski, *Godišnji izveštaj o monitoringu i analizi LGBT sadržaja u srpskim medijima za 2018. godinu* (Beograd: Gej lezbejski info centar, 2019), 13, https://issuu.com/predragazdejkovic/docs/monitoring_medija_2018.

² Višnjić i Lončarević, *Politike reprezentacije LGBTTIQ populacije u medijima Srbije*, 22.

pod različitim vrstama pritisaka na to bile primorane, poput premijerke Ane Brnabić ili pevačice Marije Šerifović, lezbejke su u medijima u Srbiji postale nešto vidljivije. Međutim, kontekst u kojem se o njima piše ili govori nije značajno izmenjen, već je najčešće, kako ističe Jelena Višnjić, u polju „estradizacije medijskog diskursa“:

„Kontinuirano isključivanje lezbejki iz medijskog sadržaja i kulture nastaje kroz neprepoznavanja i neuvažavanja prava na razlicitost. Tekstovi o lezbejkama i u ovom medijskom pregledu u najvećem broju ostaju u polju zabave“.³

Do sličnog zaključka došle smo kroz monitoring sproveden tokom decembra 2018. godine čiji je fokus bilo predstavljanje žena u štampanim medijima u Srbiji, kada je jedini tekst koji je na bilo koji način spominjao žene drugačije seksualne orijentacije u naslovu imao „lezbejske orgije“.⁴

Kako je ranije navedeno, u periodu tokom kojeg je sprovedena naša analiza, najveći broj tekstova koji za temu ima LGBTI se ovom populacijom bavio kao homogenom grupom, bez posebnog adresiranja gejeva, lezbejki, biseksualnih, trans ili interseks osoba. Međutim, tekstovi objavljeni na portalima *N1*, *Danas* i *Nova S* citirali su *Labris* odnosno dali prostor za razgovor o lezbejskom aktivizmu i lezbejskim ljudskim pravima.

U tom smislu, najpozitivniji pomak predstavlja intervju sa lezbejskom aktivistkinjom Lepom Mlađenović

objavljen na portalu *Nova S*.⁵ U afirmativnom tonu, autorka intervjeta ističe potrebu za razgovorom sa Lepom Mlađenović kao „pionirkom ženskog aktivizma“ i „jednom od prvih javno deklarisanih lezbejki kod nas“. Sagovornici se daje prostor da govori o važnosti aktivističkog polja u kojem deluje, što je jedinstven primer u domaćim medijima, bez obzira na postojanje povoda kakav je bio Međunarodni dan ponosa i usvajanje Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola u Crnoj Gori.

Participacija *Labrisa* u kreiranju javnih politika koje se tiču LGBTI populacije i njihovo veće prisustvo u medijskom javnom prostoru u velikoj bi meri doprineli većoj vidljivosti lezbejki i drugih seksualnih manjina i povećali šanse za senzibilisanost društva za realne potrebe ove populacije, u koje spada i donošenje Zakona o istopolnim partnerstvima. *Labris* je nedavno obeležio 25 godina postojanja, ispunjenih radom sa zajednicom, pritiscima za izmenu zakonskih regulativa i podzakonskih akata, izradom strategija za prevenciju nasilja i diskriminacije... Već skoro deset godina *Labris* se neumorno bori za usvajanje zakona koji bi regulisao prava istopolnih zajednica u Srbiji.

³ Višnjić, *Milimetar po milimetar, desno-levo*, 3.

⁴ Miroslavljević Bobić, Aksentijević i Ivančević, *Izoštravanje medijske slike - predstavljanje žena u dnevnim novinama u Srbiji*, 23.

⁵ Ana Kalaba, „Lepa Mlađenović: Rađanje lezbejske istorije Beograda,“ *Nova S*, 29. jun 2020, <https://nova.rs/zena/lifestyle/lepa-mladenovic-lezbejska-ljubav/>.

V S one strane duge: Preporuke za izveštavanje o LGBTI osobama i Zakonu o istopolnim partnerstvima

- ◊ Izveštaji koji prate pravnu i političku situaciju LGBTI osoba u Srbiji, poput izveštaja ILGA-Europe¹, trebalo bi redovno da budu deo tema koje uključuju LGBTI, a njihove preporuke i rezultati objašnjeni i analizirani u javnosti.
- ◊ Uključiti aktiviste/kinje i stručnjake/kinje prilikom diskutovanja o Zakonu o registrovanom partnerstvu ili Zakonu o istopolnom partnerstvu/braku - zašto se terminologija razlikuje od države do države i šta onda ta terminologija pravno povlači sa sobom. Takođe je neophodno uključiti konkretne oblasti i svakodnevne životne situacije LGBTI osoba na koje ovakvi zakoni utiču.
- ◊ Kontaktirati i konsultovati organizacije civilnog društva koje se dugi niz godina bave zaštitom LGBTIQ prava. Ne objavljivati tzv. ekspertska mišljenja i „činjenice“ o LGBTIQ osobama bez detaljne provere, jer se ekspertiza vrlo često zloupotrebljava da bi se plasirala netrpeljivost prema LGBTIQ osobama.
- ◊ Kada se piše tekst, snima televizijska ili radio emisija o osobama drugaćijeg seksualnog opredeljenja od heteroseksualnog, veoma je važno da su oni/e sagovornici/e, a ne da o njima isključivo govori neko drugi.
- ◊ Fotografija, video zapis ili neki drugi vizuelni element koji prate tekst jednako su važni kao i reči. Kada se donosi odluka kako ilustrovati neki medijski izveštaj, trebalo bi pokazati mnogo odgovornosti, jer slike mogu dugo ostati u svesti publike. Neki ljudi čak i ne čitaju tekstove, već primaju informacije preko naslova i fotografija.

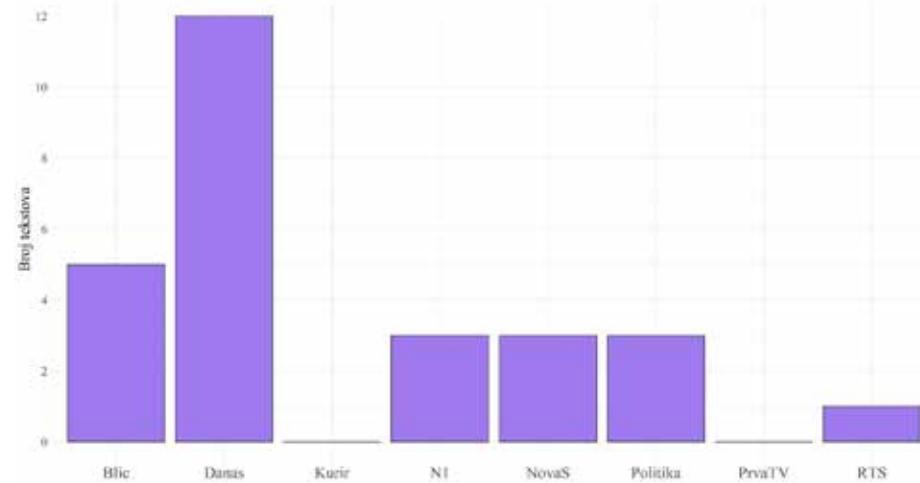
- ◊ Slika bi trebalo da korespondira sa tekstrom, pričom.
- ◊ Ne koristiti slike koje podgrevaju stereotipe (npr. ne prikazivati LGBTI osobe samo u kontekstu Parade ponosa, zastave duginih boja i slično. Prikazati ih i u njihovim svakodnevnim aktivnostima, kao i bilo koju drugu osobu).
- ◊ Strogo voditi računa o upotrebi politički korektnog jezika. Homoseksualci/ke, lezbejke, gejevi, biseksualci/ke, transeksualci/ke ili jednostavno transrodne osobe su neutralni termini koji nemaju negativnu i uvredljivu konotaciju. Svakako pitati svoje sagovornike/ce kojim terminom žele da budu predstavljeni/e.
- ◊ Izbegavati stereotipe bilo koje vrste - od onih da „lezbejke mrze muškarce”, preko onih „da su muškarci koji oblače ‘žensku’ odeću gejevi” do onih „da su homoseksualne osobe umetnički nastrojenije”.
- ◊ Ako se već razgovara sa onima koji imaju negativno mišljenje o osobama drugačijeg seksualnog opredeljenja od heteroseksualnog, poput desničarskih političara/ki i sveštenika, te koriste uvredljivu terminologiju, dužnost medija i novinara/ki je da tu istu terminologiju ne ponavljaju, već da je parafraziraju, koristeći politički korektan i senzitivan jezik ili još važnije, upozore sagovornike/ce da takav govor nije dopušten u njihovim medijima.
- ◊ Izveštavati o fenomenu nasilja nad LGBTI i njegovim različitim vidovima. Konsultovati stručnjake/kinje i govoriti o povećanom riziku od nasilja, diskriminacijama, odbacivanja unutar porodice ili određene socijalne sredine (škola, posao, sport, različiti klubovi i udruženja). Govoriti o zločinima iz mržnje. Proveravati ko, kada i u kojoj meri evidentira zločine iz mržnje i beleži slučajevе i tipove diskriminacija; da li su pored organizacija civilnog društva uključene i državne institucije.
- ◊ Ako se medijski sadržaji bave nasiljem nad LGBTI osobama, treba napraviti jasnu razliku između onih koji su nasilnici i onih koji su žrtve nasilja, jer pojedini medijski sadržaji često izjednačavaju nasilnika i žrtvu, kriveći žrtvu što je različita i time opravdavajući nasilje nad njom.
- ◊ Navoditi redovno kontakte stručnjaka/kinja i volontera/ki za *online* i telefonsko savetovanje.
- ◊ Pisati o strahu zbog povećane izloženosti nasilju koji je visoko prisutan u LGBTI populaciji. Uključiti temu psihičkog zdravlja (anksioznost, depresija, zatvaranje u sebe).
- ◊ O homofobiji i transfobiji izveštavati i upoznavati javnost sa ovim fenomenima i van 17. maja, Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije. Uključiti i temu internalizovane homofobije i/ili transfobije.
- ◊ Upoznati javnost sa delom I (interseks) iz LGBTI o kome se najmanje piše i govori. Šta bi podrazumevala zabrana medicinske intervencije nad maloletnim interseks osobama, zašto intervencija nekada nije potrebna ili se može izbeći i odložiti dok osoba sama ne odluči da to uradi.
- ◊ Pisati o različitim problemima lezbejki, gejeva, biseksualnih, trans i interseks osoba, a ne uvek kao o homogenoj grupi. Tako na primer, problemi koje trans osobe mogu imati u zdravstvenom sistemu – pristup urološkom/ginekološkom pregledu i/ili hormonalna terapija zahtevaju više prostora od T u LGBTI.

- ◊ Otvoriti temu o medicinski potpomognutim reproduktivnim tretmanima za sve parove i pojedince/ke i prakse i istraživanja iz različitih zemalja.
- ◊ Izveštavati i o pozitivnim primerima autovanja roditeljima/decu i načinima reagovanja i podrške užeg i šireg okruženja.
- ◊ Važno je da pripadnici/ce LGBTI nisu uvek izolovani u tekstovima, već da bude jasno da su prostori u kojima se krećemo (škola, posao, teretane, ulice, kafići) zajednički i da osoba do nas može biti LGBTI, da to nisu *tamo negde neki ljudi*. Ne treba prepostavljati stereotipno da svi pripadnici/e seksualnih manjina žive na isti način i da je to heterogena zajednica ljudi. Kao i svi ljudi, i oni imaju svoje porodice, poslove, egzistencijalne probleme, strahove, snove, političke stavove, što je važno u medijima i predstaviti.
- ◊ Preispitivati zakonske odredbe koje mogu biti štetne i diskriminisati određene manjinske grupe – u slučaju Zakona o istopolnim partnerstvima preispitati definiciju braka isključivo kao zajednice muškarca i žene. Konsultovati stručnjake/kinje iz različitih oblasti i davati drugačije primere i rešenja, poput onog koji bi vanbračnu zajednicu definisao kao „zajednicu dva lica/dve osobe različitog ili istog pola.”
- ◊ Proveravati (ne)rad institucija i redovno izveštavati o tome. Na primer, o slučaju da je „Autonomija pokušala da u Ministarstvu prosvete dobije komentar o tome koliko se u školama u Srbiji poštuju pravilnici koji sprečavaju diskriminaciju učenika po svim osnovama, kao i o planovima za edukacije, zaposlenih i učenika,

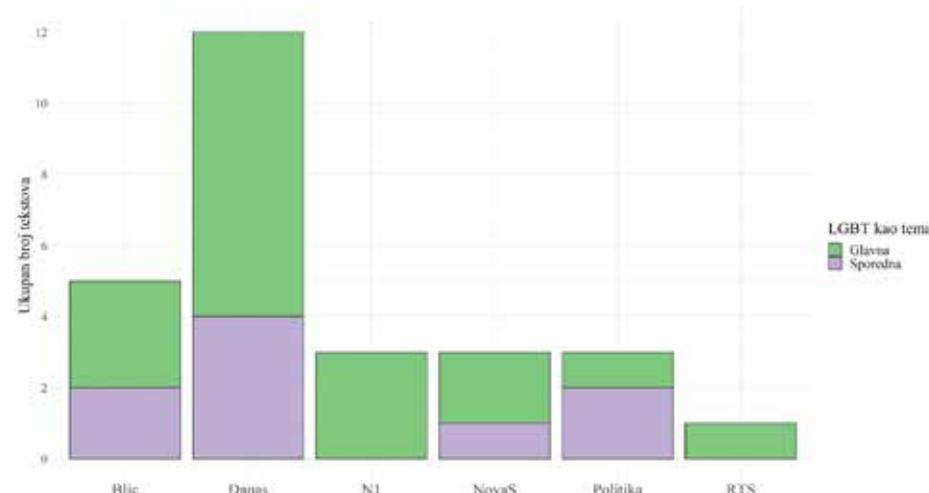
kao i njihove senzibilizacije po pitanju prava LGBTI+ osoba, ali odgovor nismo dobili ni nakon više nedelja čekanja.”²

Prilog 1: Kvantitativni pregled

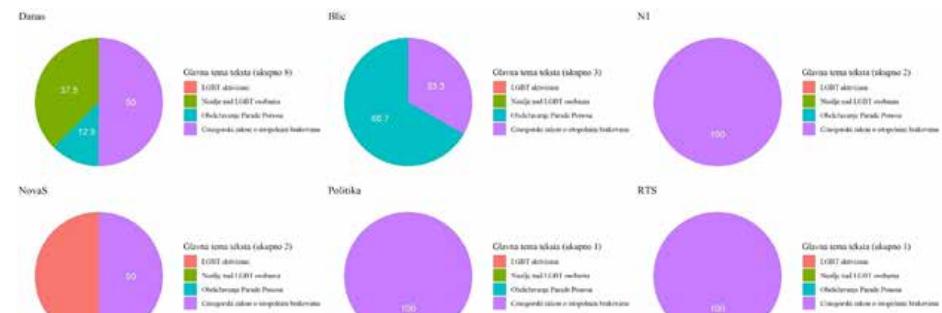
Grafik 1. Broj tekstova po medijskoj kući

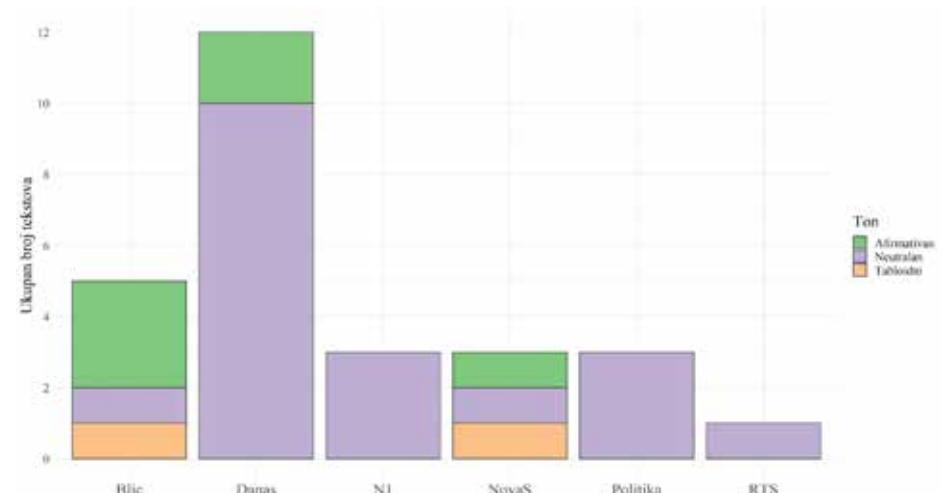
Grafik 2. Ukupan broj tekstova podeljen prema tome da li je LGBT glavna tema

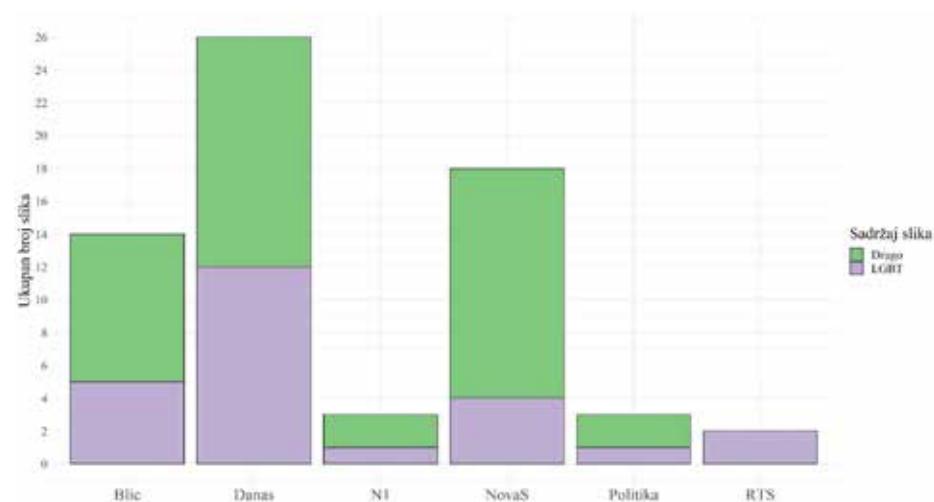
Grafik 3. Grafikoni po medijskoj kući koji prikazuju glavni sadržaj članka ako je LGBT glavna tema

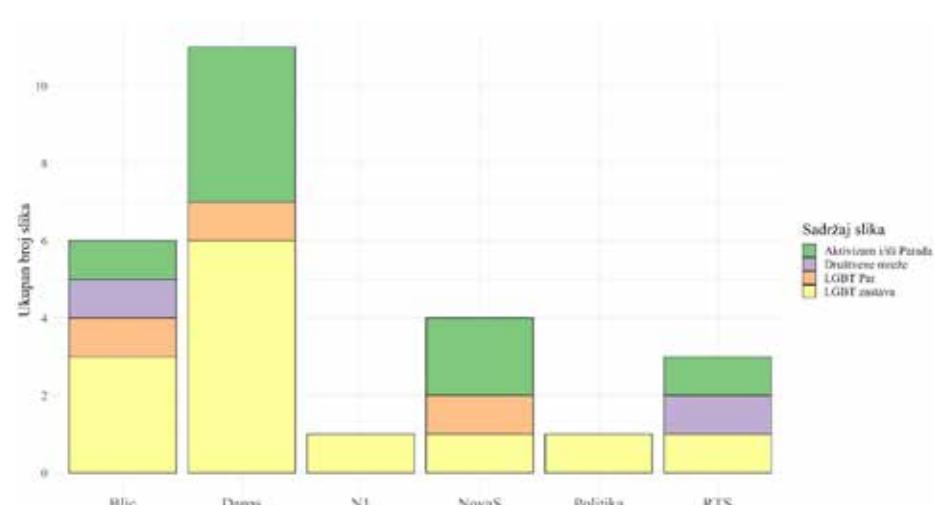
Grafik 4. Ton članaka prema LGBT tematiki po medijskoj kući

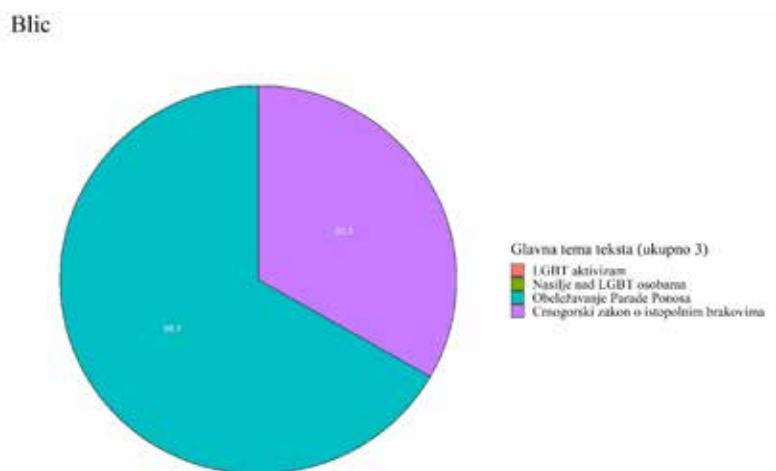
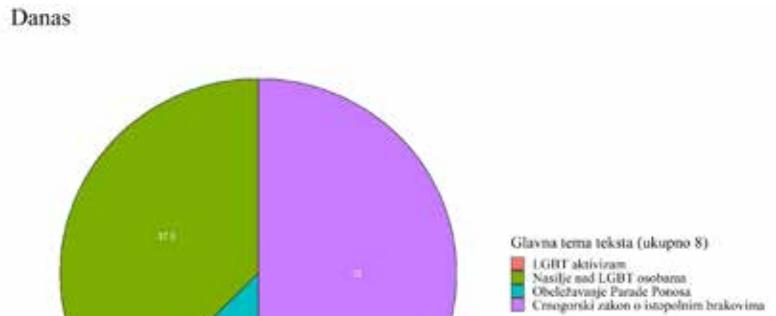
Grafik 5. Broj slika podeljen prema tome da li predstavljaju sadržaj sa LGBT tematikom ili ne

Grafik 6. Odnos slika sa LGBT tematikom prema različitom sadržaju

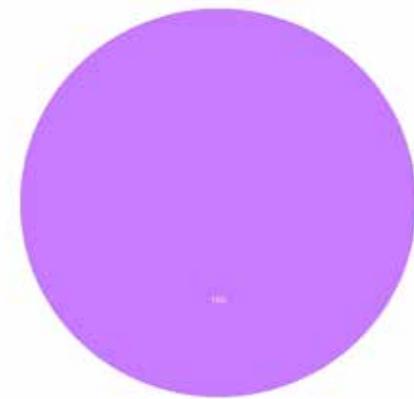
Grafik 7. Individualni grafikoni po medijskoj kući koji prikazuju glavni sadržaj članka ako je LGBT glavna tema

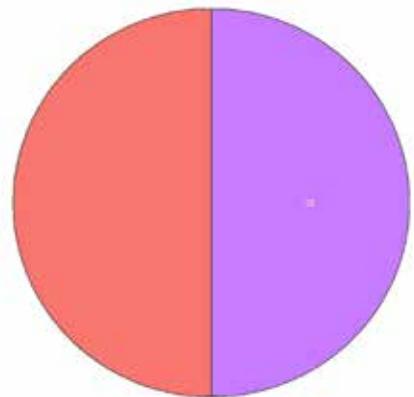
N1

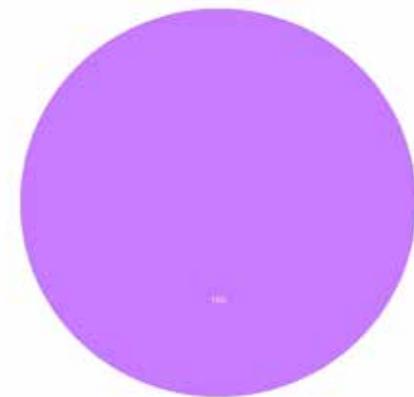
Politika

NovaS

RTS

Literatura

- Barker, Chris. *Cultural Studies. Theory and Practice.* London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications, 2004.
- Gajin, Saša. *Model zakona o registrovanim istopolnim zajednicama.* Beograd: Centar za unapređivanje pravnih studija, 2012.
<http://labris.org.rs/sites/default/files/Model-zakona-o-registrovanim-istopolnim-zajednicama.pdf>.
- Đajić, Ljiljana, Aleksandra Đorđević i Maja Šenk. *Analiza pravno-političke situacije u Republici Srbiji u kontekstu zakonskog regulisanja istopolnih partnerstava.* Beograd: Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, 2020.
<http://www.labris.org.rs/sites/default/files/Analiza%20pravno%20politi%C4%8Dke%20situacije%20u%20Republici%20Srbiji%20u%20kontekstu%20zakonskog%20regulisanja%20istopolnih%20partnerstava.pdf>.
- Kelner, Douglas. *Medijska kultura.* Beograd: Clio, 2004.
- Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava. *Analiza položaja LGBTI osoba tokom krize COVID-19 i preporuke za adekvatan odgovor države na društvene potrebe LGBTI zajednice.* Beograd: Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, 2020.
<http://www.labris.org.rs/sites/default/files/LGBT%20Covid-19%20kriza%202020.pdf>.
- Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava. *Model zakona o građanskom partnerstvu.* Beograd: Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, 2020.
<http://labris.org.rs/sites/default/files/Model%20zakona%20o%20gra%C4%91anskom%20partnerstvu.pdf>.
- Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava. *Zajedno za poboljšanje položaja LGBTI osoba u Srbiji: rezultati i dobre prakse. Izveštaj o radu Lokalnih mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBTI osobama u Srbiji.* Beograd: Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, 2020. <http://www.labris.org.rs/sites/default/files/Izvestaj%20o%20radu%20lokalnih%20mreza.pdf>.
- Milivojević, Snježana. „Javnost i ideoološki efekti medija.” *Reč, Časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja* 64/10 (Decembar 2001): 151-213.

- Miroslavljević Bobić Mirjana, Aleksandra Aksentijević i Tamara Ivančević. *Izoštavanje medijske slike – predstavljanje žena u dnevnim novinama u Srbiji.* Befem, 2019.
https://drive.google.com/file/d/10t6WMPoI7FTlxFxpQu_6RxeNXI5bWvCi/view.
- Mršević, Zorica. „Izazovi i perspektive ‘dugih porodica’ u Srbiji.” *Temida* 23 (1) (Mart 2020): 57-77.
- Petković, Sofija. „LGBT aktivizam u savremenoj Srbiji: politizacija identiteta i strategije LGBT aktivista.” *Etnološko-antropološke sveske* 25 (14) (2015): 49-88.
- Pešić, Milica. „Uvod,” u *Priručnik za izveštavanje o različitostima*, ur. David Tuller. London: Institut za medije i različitosti i Beograd: Samizdat B92, 2003.
<https://www.mladi.org.rs/wp-content/uploads/2019/07/Priru%C4%8Dnik-za-izve%C5%A1tavanje-o-razli%C4%8Ditostima.pdf>.
- Simonovski, Daniela. *Godišnji izveštaj o monitoringu i analizi LGBT sadržaja u srpskim medijima za 2018. godinu.* Beograd: Gej lezbejski info centar, 2019.
https://issuu.com/predragazdejkovic/docs/mapping_mediya_2018.
- Skrozza, Tamara, Gordana Novaković i Mladen Antonijević Priljeva. *Godišnji izveštaj o monitoringu i analizi LGBT sadržaja u srpskim medijima za 2016. godinu.* Beograd: Gej lezbejski info centar, 2017.
https://issuu.com/predragazdejkovic/docs/2016_monitoring_mediya.
- Višnjić, Jelena i Katarina Lončarević. *Politike reprezentacije LGBTIQ populacije u medijima Srbije.* Beograd: Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, 2011.
<http://www.labris.org.rs/sites/default/files/Politike%20reprezentacije%20LGBTIQ%20populacije%20u%20medijima%20Srbije.pdf>.
- Višnjić, Jelena. *Milimetar po milimetar, desno-levo.* Beograd: Labris - organizacija za lezbejska ljudska prava, 2018.
<http://labris.org.rs/sites/default/files/milimetar%20srpski%20web.pdf>.

Novinski članci i objave na sajтовима

Aleksić, Tatjana. „Zakon o istopolnim zajednicama – reguliše zajednički život, ne i usvajanje dece.” *N1*, 22. mart 2021. <https://rs.n1info.com/vesti/sta-regulise-zakon-o-istopolnim-zajednicama/>.

Beta. „Istraživanje EU: Položaj LGBTI zajednice u Srbiji malo bolji, ali i dalje loš.” *Portal građanske Vojvodine. Autonomija*, 03. januar 2021. <https://www.autonomija.info/istrazivanje-eu-polozaj-lgtbi-zajednice-u-srbiji-malo-bolji-ali-i-dalje-lo.html>. Pриступљено 15.04.2021.

Beta. „Istraživanje: LGBTI+ populacija u Srbiji i dalje se suočava sa teškom diskriminacijom.” *Portal građanske Vojvodine. Autonomija*, 05. januar 2021. <https://www.autonomija.info/istrazivanje-lgtbi-populacija-u-srbiji-i-dalje-se-suocava-sa-teskom-diskriminacijom.html>.

Pриступљено 15.04.2021.

D.D. „Većina LGBT osoba smatra da Srbija ne vodi računa o njima.” *Danas*, 27. jun 2020.

<https://www.danas.rs/drustvo/vecina-lgtb-osoba-smatra-da-srbija-ne-vodi-racuna-o-njima/>.

Pриступљено 15.04.2021.

Diković, Jelena. „Čomić: Srbija spremna za istopolna partnerstva.” *Danas*, 11. februar 2021.

<https://www.danas.rs/drustvo/comic-srbija-spremna-za-istopolna-partnerstva/>. Pриступљено 17.04.2021.

D., J. „Labris: Vreme je da Srbija dozvoli istopolna partnerstva.” *Danas*, 3. jul 2021. <https://www.danas.rs/drustvo/labris-vreme-je-da-srbija-dozvoli-istopolna-partnerstva/>. Pриступљено 17.04.2021.

Fonet. „Labris: Vreme da i Srbija usvoji Zakon o istopolnim partnerstvima.” *N1*, 03. jul 2020. <https://rs.n1info.com/vesti/a616098-labris-o-istopolnim-partnerstvima-u-srbiji/>. Pриступљено 17.04.2021.

Grupa IZAĐI. „Srbija ispunila samo 33% prava LGBTI osoba.” *Izađi*, 16. jul 2020. <https://izadji.rs/srbija-ispunila-samo-33-prava-lgtbi-osoba/>. Pриступљено 15.04.2021.

Hrvatski sabor, 7. Saziv hrvatskog Sabora. (22.11.2011

– 28.12.2015.). „Konačni Prijedlog zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola.” drugo čitanje, P.Z. br. 584. Pриступљено 17.04.2021.

<https://sabor.hr/hr/konacni-prijedlog-zakona-o-zivotnom-partnerstvu-osoba-istog-spola-drugo-citanje-pz-br-584>.

Kalaba, Ana. „Lepa Mlađenović: Rađanje lezbejske istorije Beograda.” *Nova S*, 29. jun 2020.

<https://nova.rs/zena/lifestyle/lepa-mladenovic-lezbejska-ljubav/>. Pриступљено 17.04.2021.

Kalaba, Ana. „Šta tačno LGBT zajednica dobija novim zakonom.” *Nova S*, 02. jul 2020. <https://nova.rs/magazin/bebaiporodica/sta-lgtb-zajednica-u-cg-tacno-dobija-novim-zakonom/>. Pриступљено 17.04.2021.

Kolundžija, Denis. „Roditelji LGBT osoba – nevidljivi, izolovani i uplašeni.” *Autonomija*, 09. januar 2021. Pриступљено 16.04.2021.

<https://www.autonomija.info/roditelji-lgtb-osoba-nevidljivi-izolovani-i-uplaseni.html>.

Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava.

„Polazne osnove za izradu Nacrta zakona o istopolnim partnerstvima.” 12. februar 2021.

<http://www.labris.org.rs/sr/polazne-osnove-za-izradu-nacrta-zakona-o-istopolnim-partnerstvima>.

Pриступљено 16.04.2021.

Miletić, Goran. „Kamenčić.” *Peščanik*, 30. septembar 2020. <https://pescanik.net/kamencic/>. Pриступљено 15.04.2021.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog. „Evaluaciona lista komentara pristiglih tokom javne rasprave.” <https://minljmpdd.gov.rs/javne-rasprave.php>. Pриступљено 17.04.2021.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog. „Javna rasprava o Predlogu nacrta zakona o istopolnim zajednicama.” <https://minljmpdd.gov.rs/javne-rasprave.php>. Pриступљено 17.04.2021.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i društveni dijalog. „Nacrt zakona o istopolnim zajednicama.” <https://minljmpdd.gov.rs/javne-rasprave.php>. Pриступљено 17.04.2021.

Muminović, Emina. „Da li je Srbija spremna za Zakon o istopolnim zajednicama.” *European Western Balkans*, 05.

aprila 2021. <https://europeanwesternbalkans.rs/da-li-je-srbija-spremna-za-zakon-o-istopolnim-zajednicama/>.

N1 Beograd. „Istopolni brakovi dozvoljeni u Crnoj Gori, stavovi građana različiti.” N1 Beograd, 02. jul 2020. <https://rs.n1info.com/region/a615894-istopolni-brakovi-dozvoljeni-u-crnoj-gori-stavovi-gradjana-razliciti/>.

Pristupljeno 15.04.2021.

Politika. „U Crnoj Gori legalizovani gej brakovi.” Politika, 01. jul 2020. <http://www.politika.rs/scc/clanak/457519/>. Pristupljeno 17.04.2021.

Propisinet.me. „Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola.” 24. jul 2020.

<https://me.propisi.net/zakon-o-zivotnom-partnerstvu-lica-istog-pola/>. Pristupljeno 17.04.2021.

S.M. „Crna Gora usvojila Zakon o istopolnim brakovima.” 01. jul 2020.

<https://www.blic.rs/vesti/drustvo/crna-gora-usvojila-zakon-o-istopolnim-brakovima/9750x7k>.

Pristupljeno 17.04.2021.

VOICE ekipa. „Sveprisutna Diskriminacija LGBT+ Populacije u Srbiji.” Vojvođanski istraživačko-analitički centar “VOICE”, 23. decembar 2019.

<https://voice.org.rs/sveprisutna-diskriminacija-lgbt-populacije-u-srbiji/>. Pristupljeno 15.04.2021.

Video snimci

Udruženje Da se zna. „Ne odričem se.” Septembar 2019.

Video. <https://www.youtube.com/watch?v=cTMRqbzPFbc>.

Pristupljeno 10.04.2021.